

Wij zijn ook katholiek

Over protestantse katholiciteit

dr. J. Kronenburg, dr. R. de Reuver

Onderstaand artikel is in verkorte vorm verschenen in: J. Kronenburg en R. de Reuver (ed.), *Wij zijn ook katholiek. Over protestantse katholiciteit*, Heerenveen 2007, 127-140. Omdat dit artikel uitgebreider is corresponderen de pagina's niet met die van het boek De tekst van het artikel wordt gevolgd door een respons van de hand van Dr. P. van den Heuvel in: *Kontekstueel* 22(2008) 5.

7. Ambt en katholiciteit.

Soms zij wij katholieker... Een herovering Margriet Gosker

Inleiding en eigen plaatsbepaling

Katholiciteit is geen keurmerk van de *Romana*, maar kenmerk van de *Una Sancta*. Geen enkele kerk of geloofsgemeenschap mag zich aanmatigen de katholiciteit in pacht te hebben of het woord 'katholiek' uitsluitend voor eigen kerk of richting opeisen. Zowel protestanten als rooms-katholieken gebruiken de term 'katholiek' terwijl men feitelijk 'rooms-katholiek' bedoelt, zonder zich te realiseren, dat dit exclusieve taalgebruik protestanten feitelijk van hun katholiciteit berooft. Het is daarom verheugend, dat er nu een soort 'herovering' gaande is, die onze kerk weer helemaal in haar eigen katholiciteit zet. Van protestantse zijde heeft men in de 16^e eeuw het woord 'katholiek' uit handen gegeven door het in de klassieke credo's te vervangen door 'algemeen' of 'christelijk'.¹ Rooms-katholieken duiden de eigen kerk vaak aan als 'katholiek' zonder het voorvoegsel rooms,² omdat men meent, dat de termen 'rooms' en 'katholiek' identiek zijn.³ Een Vaticaanse Verklaring⁴ maakt zelfs onderscheid tussen 'de katholieke kerk' en 'niet-katholieke kerken en kerkelijke gemeenschappen'. Maar het zelfverstaan van een protestantse kerk hangt niet afhangt van de vraag of de rooms-katholieke kerk haar al of niet als kerk ziet.⁵ De PKN zou zich niet op deze manier tot de 'niet-katholieke kerken of kerkelijke

¹ In de nieuwste uitgave van onze belijdenisgeschriften wordt 'katholiek' gebruikt in Apostolicum en Nicenum. In de geloofsbelijdenis Quicumque is 'het algemene geloof' [De belijdenis geschriften 1957, 13, 15] telkens vervangen door 'het katholieke geloof' [K. Zwanepol, *Belijdenisgeschriften voor de Protestantse Kerk in Nederland*, Zoetermeer/Heerenveen 2004, 11,15]. Er is duidelijk een herovering van het woord 'katholiek' gaande. Het nieuwe dienstboek PKN houdt wat betreft het Apostolicum de formulering 'algemene, christelijke Kerk' aan [Dienstboek 2004, 82,88,101,108 etc.]. In het Nicenum treffen we wel de term 'katholiek' aan [Dienstboek 1998, 164,194]. In de berijmde versies van beide credo's worden de verschillende termen afwisselend gebruikt: 'katholieke kerk' [Dienstboek 1998, 546,573,622], 'algemene Kerk' [Dienstboek 1998, 530,539,558], 'algemene, christelijk Kerk' [Dienstboek 1998, 625] en zelfs 'katholieke christelijke Kerk' [Dienstboek 1998, 627]. In Deel I, de uitgave uit 1998, wordt kerk soms met een kleine letter geschreven als het om de *Una Sancta* gaat. In Deel II uit 2004 wordt in dat geval Kerk consequent met een hoofdletter geschreven. Zo gebeurt het ook in de toelichting op de kerkorde [B. Wallet 'Theologische verantwoording' in: P. van den Heuvel (ed.) *De toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, Zoetermeer 2004, 18].

² Christelijke Encyclopedie 2005, III, 1559.

³ Bellarminus (1542-1621) meende, dat 'rooms' en 'katholiek' sinds de 12^e eeuw synoniem waren [P. Staples, 'Catholicity', in: N. Lossky, J.M. Bonino, T. Stransky, G. Wainwright, P. Webb, *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Geneva/London/Grand Rapids 1991,134-137, 135]. "As catholics we believe..." schrijft Wijngaards onbevangen, daarbij doelend op leden van de rooms-katholieke kerk [H. Wijngaards, *The Ordination of Women in the Catholic Church. Unmasking a Cuckoo's Egg Tradition*, London 2001, 131].

⁴ Verklaring Dominus Iesus. Over het uniek karakter en de heilbrengende universaliteit van Jezus Christus en de Kerk', in: *Een twee een. Kerkelijke Documentatie* 28 (2000) 5, 3-19.

⁵ Zo de bisschop van de Noord-Elbische kerk, Maria Jepsen, geciteerd in *Trouw*, 28 oktober 2000.

gemeenschappen' moeten laten rekenen en niet moeten toelaten dat het predikaat 'katholiek' ons door wie dan ook ontnomen of onthouden wordt. Waarom niet? Omdat de oorsprong van de kerk der Reformatie niet ligt in de zestiende eeuw, omdat de oecumenische symbolen, waarin de katholiciteit uitdrukkelijk beleden wordt, altijd een integraal onderdeel van ons belijden zijn geweest en gebleven en omdat wij ons zelf blijvend verstaan als deel uitmakend van en deelhebbend aan de katholiciteit en apostoliciteit van de Una Sancta, de ene heilige kerk. De *notae ecclesiae* van het Nicenum staan prominent in onze kerkorde, zij het in een ongebruikelijke volgorde. Zowel in artikel I lid 1 als in artikel XVI lid 1 gaat 'apostolisch' aan 'katholiek' vooraf, terwijl dit er in het Nicenum op volgt. Berust dit op een doordachte keuze? Desgevraagd antwoordde B. Wallet, een van de architecten van de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), dat er indertijd geen bewuste keuze is gemaakt tussen Apostolicum in Nicenum. Wel speelde mee, dat de Heidelbergse Catechismus niet het Nicenum, maar het Apostolicum uitlegt. Aanvankelijk was de Werkgroep Kerkorde uitgegaan van het Apostolicum en heeft daar 'éne' aan toegevoegd. In de eerste concepten van de nieuwe kerkorde kwam 'apostolisch' niet voor. Zelf heb ik hier destijds in een artikel aandacht voor gevraagd.⁶ Enige tijd later deden L.J. Koffeman en A.H.C. van Eijk dit ook.⁷ Daarna is het punt in 1996 toch op de agenda gezet met als resultaat, dat werd besloten 'apostolisch' (uit het Nicenum) te plaatsen vóór 'katholiek' (uit het Apostolicum), gevolgd door de uitleg van 'katholiek' als 'algemeen christelijk'.⁸ In de hervormde kerkorde, die aan de basis lag voor de kerkorde van de PKN, ontbrak 'apostolisch' overigens ook.⁹ Het argument, dat het Nicenum in de wereldoecumene een breder draagvlak heeft dan het Apostolicum heeft kennelijk geen rol gespeeld. Voor protestanten is 'katholiciteit' geen exclusief begrip. Het heeft geen afgrenzende werking,¹⁰ maar is een concept, dat juist boven de bestaande

⁶ M. Gosker, 'Gereformeerden nogal stil. Over het ontwerp van een nieuwe kerkorde', in: *Centraal Weekblad* 41 (1993) 15.

⁷ L.J. Koffeman, *Gestalte en gehalte. Oecumenisch-theologische en kerkrechtelijke implicaties van het visitekaartje van de VPKN*, serie Kamper Oraties. Nr 3, Kampen 1994. A.H.C. van Eijk, 'De apostoliciteit van de kerk in artikel 1 van de kerkorde', in: *Kerk en Theologie* 46 (1995) 149-154.

⁸ Tegenargumenten waren, dat het niet paste bij 'delend in de aan Israël geschonken verwachting', dat 'apostolisch' al in 'katholiek' besloten lag en dat het woord 'apostolisch' te 'geladen' was. Argumenten pro waren, dat het schriftgetuigenis apostolisch is, dat onze kerk geen andere is dan die van de apostelen en dat het woord 'apostolisch' in de zelfdefiniëring van de kerk niet mag ontbreken. In 1997 kwam de zaak opnieuw aan de orde. Het argument dat 'apostolisch' te veel door de Romana was ingekleurd, was niet doorslaggevend meer. Besloten werd het 'apostolisch' uit het Nicenum vóór het 'katholiek' uit het Apostolicum te plaatsen met daarbij de uitleg van 'katholiek' als 'algemeen christelijk'.

⁹ Een eenvoudige verklaring kan zijn, dat in de hervormde kerkorde al stond dat deze kerk zich verstaat als 'openbaring van de ene heilige katholieke of algemene Christelijke Kerk' en dat deze als basis voor de kerkorde van de PKN genomen is [P. van den Heuvel, *De Hervormde Kerkorde. Een praktische toelichting. Onder verwerking van de uitspraken van de Generale Commissie voor de behandeling van Bezwaren en Geschillen*, Zoetermeer 2001², 447].

¹⁰ R. Groscurth, 'Katholizität, katholisch. 5. Evang. Verständnis', in: H. Krüger, W. Löser, W. Müller Romheld (ed.), *Ökumenelexicon. Kirchen. Religionen. Bewegungen*, Frankfurt am Main 1987², 630-631, 631.

kerkgrenzen uitstijgt. Als PKN staan wij stevig in de traditie van de kerk van alle eeuwen en plaatsen en samen met alle heiligen belijden wij de katholiciteit van het alles en allen omvattende werk van de Geest, die niet alleen grenzen van land en volk overstijgt, maar ook die van ruimte en tijd, maat en getal, ras, klasse en geslacht.¹¹ Wij belijden de katholiciteit, omdat we elkaar als kerken nodig hebben om het evangelie geloofwaardig te kunnen uitdragen. Katholiciteit is een gave van de Geest, maar tegelijk is het ook een kritische vraag aan onszelf. De aloude regel, dat geloofd moet worden wat altijd door allen overal is geloofd, verzekert de continuïteit van de geloofspverdracht en kan ook als middel dienen om sektarisme te voorkomen,¹² maar de kerk zal ook altijd moeten blijven openstaan voor vernieuwing. Er zou al veel gewonnen zijn, wanneer alle kerken en geloofsgemeenschappen zich kritisch zouden afvragen, hoe zij hun eigen katholiciteit zien en hoe ze duidelijker dan tot nu toe vorm kunnen geven aan de katholieke dimensie van hun eigen kerkzijn.¹³ Is Christus verdeeld? In zijn eerste brief aan de Korintiërs stelt Paulus deze indringende vraag (1 Kor. 1:13). Het antwoord daarop is wat mij betreft de katholieke grondslag van elk denken over kerk en ambt. Nee, Christus is niet verdeeld. Daarom wordt de kerk opgeroepen tot eenheid en eensgezindheid en daarom is er maar één tafel van de Heer. Oecumene is geen hobby van oecumenisch bevlogenen, maar een zoektocht naar waarheid en eenheid in gehoorzaamheid aan de éne Heer. Vanuit dat gezichtspunt kijk ik naar de werkelijkheid van ons kerk-zijn en van onze ambten.

De huidige ‘stand van het ambt’

Geen heldere visie. Na 1945 verscheen er binnen het Nederlandse protestantisme een vloed van publicaties over het apostolisch ambt. Gegrepen door de oecumenische gedachte zette de beweging ‘Hervorming en Catholiciteit’ de discussie in gang.¹⁴ Hoewel het voor de hand had gelegen hierbij ook de kwestie van de vrouw

¹¹ Cyrillus van Jeruzalem (omstreeks 315-386) zegt in zijn doopcatechese (18,20) over katholiciteit, dat de kerk katholiek wordt genoemd, omdat zij de hele wereld beslaat tot aan de einden der aarde, omdat ze voor alle menselijke rassen bestaat, omdat zij inhoudelijk aangeeft wat de inhoud is van het geloof (dogmata), omdat zij de zonde geneest en heelt en omdat zij deel heeft en geeft aan velerlei geestelijke gaven [W. Balke, ‘De eigenschappen van de kerk’. in: W. van ’t Spijker, W. Balke, K. Exalto, L. van Driel, *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, Kampen 1990, 259-282, 272].

¹² Desgleichen ist in der katholischen Kirche selbst entschieden dafür Sorge zu tragen, dass wir das festhalten, was überall, was immer und was von allen geglaubt wurde; denn das ist im wahren und eigentlichen Sinne katholisch [E. Mühlberg, ‘Dogma und Lehre im Abendland’, in: C. Andresen, A.M. Ritter, K. Wesel, E. Mühlberg, M.A. Schmidt, *Handbuch der Dogmen und Theologiegeschichte Band I. Die Lehrentwicklung im Rahmen der Katholizität*, 1982, 406-566, 502]. Dit is de weergave van de Latijnse tekst: “Curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est”, zoals opgenomen in het tegen Augustinus gerichte werk van Vincentius van Lerinus: *Commonitorium pro catholicae fidei antiquitate*.

¹³ E. Schlinck, *Ökumenische Dogmatik. Grundzüge*, Göttingen 1983, 588.

¹⁴ Een rol hierbij speelde een in Engeland uitgegeven geschrift (*Catholicity*), dat door de beweging Hervorming en Catholiciteit onder de titel *De Catholiciteit der Kerk* in 1959 werd uitgegeven. Zie ook de verklaring Hervorming en Catholiciteit, die werd opgesteld in 1949 door J. Loos en J.N. Bakhuizen van den Brink en werd ondertekend door 29 personen.

in het ambt te betrekken, gebeurde dit niet. Er volgden vele ambtsdiscussies,¹⁵ maar de discussie over de vrouw in het ambt werd langs andere lijnen gevoerd. Zowel NHK als GKN¹⁶ besloten de toegang tot het ambt voor vrouwen op te stellen,¹⁷ maar bij deze besluitvorming speelde ‘katholiciteit’ geen rol, hoewel het thema al geruime tijd op de oecumenische agenda stond.¹⁸ In de GKN kwamen Deputaten Evangelisatie met twee rapporten over gemeenteopbouw (*Kerk in perspectief* en *Kerk in zuiver perspectief*), beter bekend als de KIP-rapporten. De leidende gedachte was, dat de gemeente de draagster is van Gods bedoelingen en dat daarom de gemeente voor het ambt uit gaat. De ambtsdiscussie kreeg een nieuwe impuls door het verschijnen van het Lima-rapport in 1982. De reactie van de PKN (toen nog Samen op Weg) was positief-kritisch, maar het ambtsrapport van Lima werd afgewezen.

Hoe ziet de PKN haar eigen ambt? Geen eenvoudige vraag. Ambtsdragers worden door God geroepen en – anders dan in de *Romana* – door de gemeente verkozen. Dat is een belangrijk reformatorisch gegeven. Na hun verkiezing worden ze in het midden van de gemeente in hun ambts bevestigd. Het ambt wordt onder aanroeping van de Heilige Geest door Christus zelf, die het hoofd van de kerk is, verleend. Zo is het ambt in de gemeente geworteld, maar het komt er niet uit op. Zo is de grondgedachte. Ze worden tijdens een daarvoor speciaal ingestelde ritus in hun ambt gesteld en aan die bepaalde gemeente verbonden [Gosker 1998], maar ze zijn ook verbonden met de gehele kerk. Maar binnen onze presbyteriaal-synodale kerkstructuur zijn grote meningsverschillen waar te nemen. Gaat het in de PKN vooral

¹⁵ Hierbij valt te denken aan het ambtsrapport dat op naam staat van Van Ruler en Dokter en aan het studierapport *Wat is er aan de hand met het ambt?* dat vooral met de naam van H. Berkhof is verbonden.

¹⁶ In het gereformeerde synoderapport over de plaats van de vrouw in de dienst van de kerk wordtesignaleerd: “Het blijkt dat de principiële tegenstand tegen de toelating van de vrouw in het ambt enerzijds komt van de “Katholieke” kerken, die aan het ambt een zeer centrale plaats geven en aan het staan in de apostolische successie beslissende betekenis toekennen, anderzijds van de kerken, die over het ambt vaak onderling sterk afwijkende opvattingen hebben, maar die vanuit hun overtuiging aangaande het schriftgebruik concluderen, dat de aanwijzingen van Paulus over de plaats van de vrouw in de kerk voor de kerken van alle eeuwen geldig zijn, ongeacht de veranderingen in de maatschappelijke situatie [Rapport Middelburg 1965].

¹⁷ Op 23 juni 1958 besloot de hervormde synode om de ambten van ouderling en diaken volledig voor de vrouw open te stellen en in principe ook het ambt van predikant [Huls 1965,91]. In 1966 stelde de NHK 1966 alle ambten voor vrouwen open, zij het onder protest van Gereformeerde Bond [Goedhart 1966]. De GKN stelde in 1968/69 de ambten voor vrouwen open, zij het voor de predikant nog met enige restricties. De ELK had al veel eerder vrouwen in het ambt [Lim 2001,13; Bakema/Sluis 1994,34].

¹⁸ Reeds voor de tweede wereldoorlog stond de kwestie van de vrouw in het ambt op de oecumenische agenda van Faith and Order. De eerste Assemblee van de Wereldraad van Kerken (Amsterdam 1948) besloot een permanente commissie op te richten ‘voor het leven en werken van vrouwen in de kerk’. Sarah Chakko was hiervan de eerste voorzitter, tevens was zij één van de presidenten van de Wereldraad. Kathleen Bliss was de eerste secretaris van de commissie. Beide vrouwen speelden een belangrijke oecumenische rol en namen het op voor de positie van de vrouw [Chakko/Bliss z.j.].

om een functionele, pragmatische ambtsopvatting?¹⁹ Die lijn is er zeker, maar vanaf de Reformatie is er ook altijd een andere - meer katholiserende - lijn gebleven, waarvoor de laatste tijd - mede dankzij de oecumenische discussie - weer krachtig aandacht wordt gevraagd. Vanuit het *sola fide* stelt het ambt haar vertrouwen op God in Christus door de kracht van de Heilige Geest. Vanuit het *sola gratia* kent het ambt de eigen beperkingen en leeft het allereerst uit Gods genade.²⁰ En vanuit het *sola scriptura* is de Heilige Schrift de eerst aangewezen bron en norm voor alle denken over kerk en ambt, ofschoon ‘ambt’ geen bijbels woord is.²¹ Tegelijk weten we ook dat aan de Schrift geen blauwdruk noch een veto kan worden ontleend voor de wijze van kerkregering. Dat geeft een grote mate van vrijheid en legitieme verscheidenheid. Het maakt ons ook bescheiden. Het zou mooi zijn als hier nu een heldere ambtsvisie gepresenteerd kon worden, die representatief was voor de PKN in haar volle breedte, maar dat zit er niet in. ‘Gedachten over het ambt’ zijn er genoeg [Gosker 1995; Graafland 1999], maar de standpunten lopen ver uiteen. We stellen vast, dat onze kerk een breed gedragen ambtsvisie mist. Dat komt niet omdat er onvoldoende over zou zijn nagedacht - integendeel - eerder te veel.²² Maar zowel op het niveau van de theologische reflectie als op dat van het gemeentelijke leven is het tot nu toe niet gelukt elkaar te vinden. Dat was overigens ook al voor de vereniging in 2004 het geval, toen de drie oorspronkelijke kerken nog Samen op Weg waren. Ook toen liepen verschillen van opvatting dwars door de afzonderlijke kerken heen. Met de nieuwe kerkorde moesten er natuurlijk wel lijnen worden uitgezet, waarin zowel aan de calvinistische als aan de lutherse traditie recht werd gedaan. Met name de zinsnede, die spreekt over het ‘openbare ambt van woord en sacrament’²³ is uit het lutherse erf-

¹⁹ Onder ‘ambt’ (officium) verstaat men in reformatische geschriften niet veel anders dan taak of functie [Van den Heuvel 2001,111].

²⁰ This same holy love draws us to one another. This is grace, and to reject one another is to reject God's grace. The reason why we can never rest content in our separation is the unlimited grace of God the Father, who has accepted us in the beloved Son and bound us together in his own life by the power of the Holy Spirit - a life in which we are called to reflect both the unity and diversity of the Godhead. If then we refuse to accept one another in Christ we flout the grace by which he has accepted us and by which we live. [God's Reign,25]

²¹ Oorspronkelijk betekent ‘ambt’ gewoon ‘ambacht’ of ‘handwerk’ en in het algemene taalgebruik worden speciale openbare functies, waarin men van overheidswege of door een bevoegd gezag wordt benoemd als ‘ambten’ aangeduid [Lekkerkerker 1971,83]. In de Nieuwe Bijbelvertaling uit 2004 treffen we het woord ‘ambt’ wel aan, maar niet in de betekenis die wij aan het kerkelijk ambt plegen te verlenen, al zijn er wel overeenkomsten. We treffen ‘ambt’ aan in o.a. Gen. 40,13,21;41,13. I Kron. 6,18; 9,22; 23,13. II Kron. 31,18. Ps.109,8. Jes. 22,19. Dan. 4,14. In de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap uit 1951 wordt op deze plaatsen soms ook ‘ambt’ vertaald, maar soms ook ‘staat’, ‘rang’ of ‘standplaats’. Deze vertaling geeft daarenboven nog ‘ambt’ in I Sam.3,20 en in. I Kron. 6,32,33; 9,26. De Statenvertaling geeft daarenboven ‘ambt’ in: I Kron 6,31(opmerkelijk: ambt des gezang),32; 9,22,26,31; 24,3,19. II Kron. 31,18. Ps.75,3; 109,8. I Tim 3,1 is de enige tekst uit het NT waar ‘ambt’ wordt vertaald en dan alleen nog in de Statenvertaling.

²² De aandacht voor de kwestie van ambt en ambten in de oecumene of in de Nederlandse Hervormde Kerk is dus eerder te groot dan te klein [Lekkerkerker 1971,110].

²³ Artikel V lid 1 van de kerkorde van de PKN.

goed afkomstig. Verder is nieuwe kerkorde over het ambt ondanks alle discussies theologisch weinig vernieuwend en dat is niet verbazingwekkend.

Functioneel denken

Wel zijn er allerlei nieuwe ontwikkelingen in de kerkelijke praktijk. Zo zijn er de laatste jaren naast predikanten veel kerkelijk werkers aangesteld. Dit ligt in de kerkorde verankerd. Er is echter nog niet fundamenteel genoeg over nagedacht wat dit betekent voor de ambtsstructuren van de kerk. Ook hebben culturele en maatschappelijke verschuivingen de visie op het gezag van het ambt en de kijk op ambtsdragers beïnvloed.²⁴ Dit bleek duidelijk tijdens de beraadslag *De stand van het ambt*, die op 3 april 2006 in Doorn gehouden met ruim zestig ambtsdragers uit alle geledingen van de PKN. Daar werd door menigeen een nuchtere praktisch-functionele taakopvatting bepleit, waarbij het woord 'ambt' soms opzettelijk werd vermeden, uit angst voor of afkeer van ambtsarrogantie. Men vindt dat alles zo goed en efficiënt mogelijk geregeld moet worden, maar ziet in principe geen verschil met het bestuur van welke andere maatschappelijke organisatie dan ook. Zo worden ambtsdragers gezien als mensen die hun steentje bijdragen om het kerkelijk bedrijf gaande te houden en noties die vanouds met het ambt in verband worden gebracht, zoals 'roeping van Godswege' en 'zending in Christus' naam woren als 'zwaar'²⁵ ervaren - om maar niet te spreken van het ambt als Christus-representatie of het sacramentele van het ambt.

Een nieuwe doordenking is nodig

Ambtsbevestiging in de PKN brengt met zich mee, dat men de vraag naar de *vocatio* positief dient te beantwoorden. Het komt voor, dat potentiële ambtsdragers van harte bereid zijn een ambt op zich te nemen, maar afhaken op het moment, dat ze geconfronteerd worden met de vraag naar hun roeping. Als deze kwestie zich voordoet staan kerkenraden voor de vraag dit gevoelen al dan niet te honoreren. Volgens onze huidige kerkorde kan dat niet en dat wekt dan soms gevoelens van onbehagen. Lapt men de kerkorde aan de laars, dan kan dat alleen op straffe van een steeds meer vervagend ambtsbesef. Maar ook het omgekeerde komt voor. Mensen aarzelen soms om ouderling te worden, omdat hun gevraagd is een klus te klaren, terwijl ze de vraag om een ambt te aanvaarden niet hebben gehoord. Zo lijken belangrijke aspecten van het ambt, die in de belijdenis, in de formulieren voor de eredienst en de kerkorde bewaard gebleven zijn, tegenwoordige te lijden onder verlies aan betekenis. Maar - zoals ik al eerder heb opgemerkt: als het ambt verbleekt ziet de kerk wit [Gosker 2001]. Er zijn ook stemmen, onder wie ik mijzelf reken, die de huidige verschraling van het ambtsgevoel betreuren en pleiten voor een nieuwe doordenking van de apostoliciteit en de katholiciteit van het ambt in oecumenisch perspectief. Zij zien het ambt allereerst als dienst aan Gods Woord in continuïteit met het apostolisch getuigenis. Zij zijn van mening dat de bezinning op het ambt verlost moet worden van het puur functioneel-organisatorische

²⁴ De draagkracht van een groot aantal gemeenten is in veel opzichten verminderd. Daarmee samenhangend is de vraag opgekomen waarom kerkelijke werkers niet bevoegd zijn de sacramenten te bedienen [Post 2006].

²⁵ Daarover heb ik geschreven in *Michsjol*: 'Als het ambt verbleekt ziet de kerk wit' [Gosker 2001].

perspectief, dat momenteel in de mode is, en dat het opnieuw geplaatst moet worden in het licht van roeping en zending, van katholiciteit en apostoliciteit.

Aspecten van het ambt

Ambt als bede

Het gebed om de Heilige Geest behoort tot de katholiciteit van de kerk en ligt ten grondslag aan elk kerkelijk ambt. Het is een wezenlijk onderdeel van elke ambtsbevestiging. Dat inzicht hebben alle kerken met elkaar gemeen.²⁶ Dit belangrijke inzicht wil ik illustreren aan een gebed van Johannes Calvijn: “Waarachtige God en Heiland, wij bidden U voor allen die U tot herders over uw gelovigen hebt aangesteld en aan wie U de zielzorg en de uitbreiding van uw heilig evangelie hebt toevertrouwd. Leid en bestuur hen door Uw Heilige Geest, opdat zij trouwe en oprechte dienaren van uw eer bevonden mogen worden. Mogen zij steeds dit doel voor ogen hebben: alle dolende en verdwaalde schapen te verzamelen en terug te brengen tot de Heer Jezus Christus, de opperste herder van de bisschoppen. Mogen zij dan van dag tot dag in Hem groeien en de gerechtigheid en heiligheid in hen toenemen” [Scheele, 119-120].

Ambt als dienst aan de wereld

Ambt bestaat evenmin als de kerk voor zichzelf.²⁷ Het dient om de wereld ervan te overtuigen, dat God zijn Zoon gezonden heeft in deze wereld om ons te redden van zonde en dood. Dit voluit missionaire karakter van het ambt ligt besloten in de zending en roeping van Christus, die zijn volgelingen uitzond en zendt (Joh. 17:18-21). Ook gaf en geeft hij zijn belofte, dat hij met ons is tot aan de voltooiing van deze wereld (Mat. 28:20). Hier ligt de schriftuurlijke basis voor de katholiciteit van het ambt als dienst aan de wereld. Christus koos zijn leerlingen om in zijn naam Gods koninkrijk te verkondigen. Met die boodschap zijn ze de wereld ingetrokken. Hun roeping en zending bepaalt van meet af aan wat later de apostoliciteit en de katholiciteit van Christus' kerk zou gaan heten. Het ambt is apostolisch, omdat ambtsdragers door Christus zijn gezonden en dat impliceert hun trouw aan het apostolisch getuigenis. Het ambt heeft een dimensie van continuïteit en katholiciteit, want het evangelie is bestemd voor alle mensen over heel de wereld, voor vrouwen en mannen in alle tijden, en voor alle volkeren en rassen. En in elke tijd worden mensen²⁸ om de blijde boodschap door te geven en voor te leven, binnen en buiten de kerk. Ook nu nog gelden de woorden van Jezus, de opgestane Heer: “Ik wens

²⁶ “Since ordination is essentially a setting apart with prayer for the gift of the Holy Spirit, the authority of the ordained ministry is not to be understood as the possession of the ordained person but as a gift for the continuing edification of the body in and for which the minister has been ordained” (LA 15,).

²⁷ “Om de gemeente bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren is van Christuswege het openbare ambt van Woord en Sacrament gegeven” [Kerkerde 2003, art. V lid 1].

²⁸ “De roeping tot het ambt geschiedt van Christuswege, plaatselijk door de gemeente en overigens door de kerk bij monde van de daartoe bevoegde vergaderingen. Een ambt in de kerk kan uitsluitend worden vervuld door hen die daartoe naar de orde van de kerk geroepen zijn, belijdenis van het geloof hebben afgelegd en in het ambt bevestigd zijn, onder aanroeping van de Geest” [Kerkerde 2003, artikel V lid 4 en 5].

jullie vrede. Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zo zend ik jullie uit”(Joh. 20:21). Een belangrijk oecumenisch rapport noemt dit: het embryonale stadium van het ambt [God’s Reign,75]. Dit is de roeping van het hele volk van God²⁹ en zoals het Limarapport over het ambt het treffend uitdrukt: “De kerk is nooit zonder mensen geweest, die daarbij een speciaal gezag en een speciale verantwoordelijkheid hadden” (Lima Ambt §9). De kerk heeft zulke ambten en diensten nodig om ook zelf steeds opnieuw bepaald te worden bij het heil, dat ons in Christus is geschonken. God zond zijn Zoon, Christus Jezus, die verzoening brengt voor onze zonden, en niet alleen voor die van ons, maar voor de zonden van de hele wereld (1 Joh. 2:2). Zoals Christus de apostelen zond en uitkoos, zo blijft Hij door de Heilige Geest mensen kiezen en roepen (Lima Ambt §11). In deze missionaire katholiciteit van het ambt ligt mede de geloofwaardigheid besloten van de evangelieverkondiging in deze wereld. Het evangelie van het Koninkrijk is bestemd voor heel de wereld als een getuigenis voor alle volken (Mat. 24:14). Dit getuigenis mag niet stukbreken op onderlinge tegenspraak of kerkelijke verdeeldheid. Juist deze missionaire katholiciteit is oorspronkelijke de drijfveer geweest om als christenen van zeer verdeelde kerken op zoek te gaan naar zichtbare eenheid en grotere geloofwaardigheid ‘*in order that the world may believe*’.³⁰ In deze missionaire katholiciteit wil de PKN voluit staan.

Ambt, lokaal en universeel

Kerk begint bij de basis, de plaatselijke gemeente. Daar wordt het Woord verkondigd, de sacramenten bediend, Gods lof gezongen en daar klinken de gebeden. Daar wordt de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid gerealiseerd, met vallen en opstaan, maar onder Gods genade. In de kerkorde van de PKN gaat de gemeente aan de ambten vooraf. Je kunt je afvragen of de gemeente zonder ambt kan, maar het omgekeerde is volstrekt onbestaanbaar: zonder gemeente is er geen ambt. Het ambt is er om de gemeente bij het heil en bij haar roeping te bepalen. De gemeente leeft dus niet op zichzelf, maar het grotere verband van de eigen kerk en in de nog grotere gemeenschap van de universele kerk. Zo heeft ze niet alleen deel aan de katholiciteit, maar incorporeert die in zich zelf.³¹ De PKN leeft ten volle in deze katholiciteit, die behoort tot het wezen van elke gemeente afzonderlijk en tot het wezen van de universele kerk. Door de doop wordt een mens opgenomen in de apostolische en katholieke kerk. In een reactie op de gespreksnotitie over het ambt van de Raad van Kerken in Nederland schreef het moderamen, dat de PKN niet

²⁹ LA is een afkorting voor de Lima-Ambtstekst en het cijfer geeft de betreffende paragraaf aan.

³⁰ De Wereldraad van Kerken stelt zich ten doel om te komen tot "visible unity in one faith and one eucharistic fellowship, expressed in worship and a common life in Christ, *through witness and service to the world, and to advance towards that unity in order that the world may believe*" (Constitution III, Purposes and functions). Het gecursiveerde is een latere missionaire precisering van de oorspronkelijke tekst. Het gaat dus om een na te streven eenheid met een duidelijk missiologische motivering.

³¹ M. Brinkman zegt over de plaatselijke gemeente, dat "once a local church runs in upon itself and seeks to function completely independently from other local churches it distorts a primary aspect of its ecclesial karakter. In other words, catholicity belongs to the definition of the local character of the church. Only in this openness to communion does the local church fully live its own catholicity [Brinkman 2006,91].

samenvalt met de kerk van Christus. De PKN is deel van de kerk van alle plaatsen en tijden. Zo is ze katholiek en heeft ze deel aan het ene lichaam van Christus.³² Binnen dit geheel heeft het ambt van predikant een spilfunctie. Dit ambt kan gezien worden als de verbindende schakel tussen de lokale en de universele kerk, omdat de predikant niet alleen aan een bepaalde gemeente verbonden is, maar ook aan de hele kerk.

Ambt als dienst aan woord en sacrament

Het Woord gaat vooraf aan het sacrament (al is het er niet aan superieur), omdat het woord - zoals Augustinus al zei - het sacrament constitueert.³³ Het is kenmerkend voor het protestantisme, dat de Heilige Schrift de gelovigen aan elkaar verbindt en zo gemeenschap sticht. Het geloof is uit het gehoor. De PKN ziet de kerk als schepping van Gods Woord, als ‘creatura verbi’. Ambt is dienst aan dat goddelijke Woord. Jezus zond zijn leerlingen de wereld in als apostelen. Zij zijn de eerste hoorders en de eerste verkondigers van het Woord. “Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in wie zij niet geloofd hebben? Hoe geloven in Hem, van wie zij niet gehoord hebben? Hoe horen zonder prediker? En hoe zal men prediken zonder gezonden te zijn? Gelijk geschreven staat: Hoe liefelijk zijn de voeten van hen, die een goede boodschap brengen” (Rom.10:14). In de Romana is het juist omgekeerd. Daar wordt uitgegaan van het kerkelijk leergezag, dat de Schriften interpreteert, hetgeen bindend is voor de gelovigen [Van der Brom 2004²,15]. Dit onderscheid speelt een voortdurende rol in de oecumenische ambtsdiscussie. Van protestantste zijde is de vraag van het BEM-rapport bekritiseerd in hoeverre elke kerk in dit rapport ‘het geloof van de kerk door de eeuwen heen’ kon herkennen. Protestantenvrouwen zouden dat niet zo formuleren. Zij geven de voorkeur aan de uitdrukking ‘het geloof volgens de Schriften’ [Baptism 1990,134]. De achterliggende vragen, die de verhouding Schriften en traditie³⁴ betreffen, zijn dan ook volop aan de orde in het voortgaande oecumenische gesprek. In de gezamenlijke reactie van de voormalige SoW-Kerken op BEM wordt de Schrift vooropgesteld en wordt de normatieve waarde, die BEM aan historische ontwikkelingen toekent, bekritiseerd. Blijkens de reactie op BEM lijkt het ook voor de PKN vanzelfsprekend te zijn, dat er een nauwe band bestaat tussen de dienst van het Woord en de tafeldienst.³⁵ Ouderlingen zijn medeverantwoordelijkheid voor de bediening van Woord en sacrament, en diakenen hebben een speciale verantwoordelijkheid bij de viering van het avondmaal. Toch is de verkondiging en de sacramentsbediening voor

³² Het moderamen van de PKN schreef dit in een reactie op de gespreksnotitie over het ambt in de oecumenische discussie van de Beraadsgroep Geloven en Kerkelijke Gemeenschap van de Raad van Kerken in Nederland [Het ambt 2006,3].

³³ “In this one would see the *word* as anterior (not superior) to the *sacrament*. For the word constitutes the sacrament (Augustine)” [Churches 1987,108].

³⁴ Deze vragen staan op de oecumenische agenda sinds de vierde wereldconferentie van Faith and Order in Montreal 1963, Section II on ‘Scripture, Tradition and traditions.’.

³⁵ In de reactie van de Samen op Weg kerken op BEM wordt gesteld: “The indissoluble bond between word and sacrament, preaching and celebration in the eucharist which Lima assumes should be seen as a lesson for *all* traditions” [Churches 1987,108].

behouden aan de predikant. ‘Dienaar des Woords’ (Verbi Divini Minister), zo luidde tot voor kort de benaming voor dit ambt. Zo is het in het nieuwe dienstboek ook gebleven [Dienstboek 2004,242], maar de term is helaas geruisloos uit de nieuwe kerkorde verdwenen.³⁶

Het priesterschap der gelovigen

Omdat alle gelovigen hoorders van dat Woord zijn, hebben ze ook deel aan wat wel genoemd wordt het ‘ambt’ of ‘priesterschap’ aller gelovigen’. Het is een veelvoorkomend misverstand, dat het ‘priesterschap van alle gelovigen’ zou inhouden dat iedereen elke taak of ambt in de gemeente op zich zou kunnen nemen. In principe is dat wel zo, maar in feite kan dat niet. Als reactie op het klerikale machtsmisbruik van zijn tijd wilde Luther alle gelovigen hun eigen taak en roeping teruggeven, en zo kwam hij op het concept van het ‘priesterschap aller gelovigen’ (1 Petr. 2:9). Maar het was geenszins zijn bedoeling, dat elk gedoopte zomaar willekeurig elke taak op zich kon nemen. Luther benadrukte, dat Gods Woord principieel aan de gemeente is geschonken en daarmee aan iedere gedoopte ‘die uit het doopvont is gekropen’. Dat is nog steeds een belangrijke reformatorische notie. Het vraagt van alle gedoopten, dat ze Gods woord horen en hun roeping verstaan, thuis in hun gezin, op hun werkplek, in de kerkgemeenschap, in de politiek etc. Maar het ‘priesterschap aller gelovigen’ houdt niet in, dat allen de bevoegdheid hebben om Woord en sacrament te bedienen. Luther wilde juist eigenmachtig optreden voorkomen van lieden die zich zelf als predikant opwierpen zonder daartoe door enig kerkelijk gezag gelegitimeerd te zijn. Hij stelt, dat de kerk daar is, waar Gods Woord op de rechte wijze wordt geleerd en de sacramenten zuiver worden bediend (CA-VII). Dit uitgangspunt was enerzijds een beveiliging van het ambt tegen sektarisme en tegelijk een heilzame correctie op wat Luther zag als oneigenlijke machtsaanspraken van paus en bisschop. Van calvinistische zijde werd daar nog als derde kenmerk de tucht aan toegevoegd (Confessio Belgica (artikel. 29) en zo werd aan de bediening van Woord en sacrament ook een vorm van episkopè verbonden.

Ambt als genadegave en charisma

Aan de gemeente worden gaven van de Geest geschonken. Ook het ambt is zo’n gave. Christus vergadert zijn gemeente rond Woord en sacrament, door Gods genade en krachtens zijn verbond.³⁷ Elke gedoopte is gerechtigd zijn of haar charisma aan te wenden tot opbouw van de gemeente en tot dienst aan de wereld. Juist omdat katholiciteit allen omvat, wordt met ‘charisma’ niet een persoonlijke uitstraling bedoeld, maar de gave die de Geest aan allen schenkt. Ook het ambt heeft charisma nodig³⁸ om alle gaven van gemeenteleden te stimuleren.³⁹

³⁶ De term staat nog wel in ordinantie 3 artikel 5-2, waar de vrijheid van de predikant als dienaar des Woords wordt gewaarborgd en tevens wordt bepaald, dat predikanten niet ondergeschikt zijn aan de kerkenraad of aan de gemeente.

³⁷ Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland, artikel III,1.

³⁸ The term ordained ministry refers to persons who have received a charism and whom the church appoints for service by ordination through the invocation of the Spirit and the laying on of hands (LA 7).

Het drievoudig ambt

Onze kerk kent het drievoudig ambt: predikant, ouderling en diaken. Dit is een praktisch keuze, geen principiële. BEM gaat eveneens uit van het drievoudig ambt, maar daar betreft het de ambten van bisschop, presbyter en diaken. De PKN wijst het bisschoppelijk sambt tot nu toe af. Alle besluiten worden collegiaal door de gezamenlijke ambtsdragers genomen, al is het ook waar, dat elke predikant iets bisschoppelijks in zich heeft. De BEM-presbyter valt niet samen met onze ouderling, maar met onze predikant. De ouderling komt in BEM niet voor, terwijl de BEM-diaken inhoudelijk sterk verschilt van de PKN-diaken. Het oecumenische probleem, dat hiermee samenhangt - en waar het BEM-rapport onze kerk mee confronteerde - is de vraag of de bevestiging van ouderlingen en diakenen wezenlijk verschilt van die van predikanten of niet. De vraag is oecumenisch van belang als het gaat om onderlinge ambtserkenning. Ontvangt alleen de predikant de ordinatie en zijn de beide andere ambten slechts hulpambten? Of blijven we volhouden, dat ook ouderlingen en diakenen geordineerde ambtsdragers zijn? Tot nu toe is vaak aangenomen, dat onze drie ambten gelijkwaardig zijn en dat zo'n wezenlijk onderscheid dus niet bestaat. Maar onder invloed van BEM, nieuw kerkhistorisch onderzoek en nieuwe inzichten rond het ouderlingschap is dat momenteel aan het veranderen.

Dat de ordinatie enkel de predikant geldt, is verdedigd door Van der Borgh met een beroep op Calvijn, maar anderen willen van een dergelijk onderscheid binnen onze ambten (nog) niet weten.⁴⁰ En nu is het de vraag of de specifieke opwaardering van het ouderlingenambt, zoals die zich in de gereformeerde traditie heeft ontwikkeld en die krachtige verdedigers vond in Noordmans en Van Ruler, in onze tijd nog wel houdbaar is. Er gaan stemmen op (Weijland, Kronenburg), die pleiten voor de opvatting, dat de ambten van ouderling en diaken als hulpambten gezien moeten worden. Verder is het tegenwoordig zo gesteld, dat ouderlingen moeilijk te vinden zijn en dat er van een echte verkiezing lang niet altijd sprake is. Ouderlingen en diakenen zien hun eigen ambt ook zelf vaak als een hulpambt. In oktober 2006 heeft het moderamen van onze synode gereageerd op de eerder genoemde Gespreksnotitie van de Raad van Kerken. Opmerkelijk in die reactie is de opmerking, dat de ambten gelijkwaardig zijn, maar dat bij het ambt van predikant wordt gesproken over ordinatie. "Het vaststellen van een onderscheid tussen de predikant die een kerkelijk ambt bekleedt en de gemeentelijke ambten (ouderlingen en diakenen) kan gezien worden als bijdrage aan de oecumenische discussie over het ambt", als dus het moderamen.

³⁹ The ordained ministry, which is itself a charism, must not become a hindrance for the variety of these charisms. On the contrary, it will help the community to discover the gifts bestowed on it by the Holy Spirit and will equip members of the body to serve in a variety of ways (LA32).

⁴⁰Voor het maken van onderscheid tussen het geordineerde ambt van predikant en het de niet geordineerde gemeentebambten is het pleit gevoerd door E. van der Borgh, die zich daarbij beroept op Calvijn [Van der Borgh 2004,126-144]. Zijn these is weersproken door P. van den Heuvel, die aanvoert, dat het bewijs hiervoor niet zo waterdicht is als van der Borgh denkt. Voorts noemt hij ook het contra-argument, dat Calvijn wel degelijk het diakenambt als geordineerd ambt heeft gezien [Van den Heuvel 2007,86-87].

Handoplegging

Handoplegging onder aanroeping van de Heilige Geest vond tot voor kort alleen plaats bij de ordinatie van een predikant is, die voor het eerst in het ambt werd bevestigd. Deze gewoonte is echter niet van fundamentele aard. Men leze de institutie van Calvijn er maar op na (*Institutie* IV,3,16). Zelf heb ik tot nu toe ook altijd gedacht, dat Calvijn in wezen ‘radicaler’ is geweest in de afwijzing van het klerikale ambt dan bijvoorbeeld Luther, hetgeen blijkt uit het feit dat er voor hervormden en gereformeerden geen wezenlijk onderscheid bestaat tussen de ambtsbevestiging van een predikant en die van een ouderling of diaken, terwijl de Lutherse traditie het éne ambt van Woord en sacrament (de predikant) kent en daarnaast hulpambten. Uit reactie tegen ‘roomse superstitiën’ (zoals het *character indelebilis*) werd het teken van de handoplegging in het calvinisme altijd onder de imponderabilia gerekend. Omdat Calvijn de handoplegging bij de ordinatie op één lijn stelde met Jacobs zegening van Efraïm en Manasse en de kinderzegening door Jezus, beschouwde men dit teken wel als ‘nuttig en goed’, maar men hield het niet voor noodzakelijk. In 1988 besloot de combisynode van NHK en GKN in Lunteren de handoplegging aan te bevelen bij de ambtsbevestiging van predikanten, ouderlingen en diakenen. Dat was een stap voorwaarts op de weg naar een verdere ‘ontmythologisering’ en ‘ontklerikalisering’ van het ambt, en het laat zien, dat niet alleen het ambt van predikant maar ook dat van ouderling en diaken gezien kan worden als een geordineerd ambt, met of zonder handoplegging. In de kerkorde PKN is vastgelegd, dat de handoplegging bij de predikant die voor het eerst bevestigd wordt, plaats vindt (Ordinantie 3-5-7) en bij de bevestiging van ouderlingen en diakenen plaats kan vinden (Ordinantie 3-6-11). Hier zien we binnen de kerkorde van de PKN nu dus ook een differentie binnen de ambten. Handoplegging heeft echter in de PKN niet die sacramentele lading, die bijvoorbeeld Rome er wel aan geeft. Lima heeft destijds voorgesteld de ordiantie onder aanroeping van de Heilige Geest te zien als roeping, sacramenteel teken, erkenning van ambtsgevaren en toewijding. In de oplossing ‘sacramenteel teken’ kan ik mij goed vinden.

Ambt als Christusrepresentatie

Het ambt representeert Christus, zoals ook van iedere gelovige verwacht mag worden, dat hij of zij Christus representeert. Maar het ambt doet dat in het bijzonder. De vraag is nu of er verschil is in de wijze waarop de predikant op persoonlijke wijze Christus representeert en de manier waarop ouderlingen en diakenen dat doen. In lijn met het eerder genoemde onderscheid, zoals dat gemaakt werd tussen het geordineerde ambt en de gemeenteambten (hulpambten), kan men zeggen, dat de predikant ‘in persona’ Christus representeert, maar dat de ouderling de gemeente representeert. De predikant is niet alleen verbonden aan de plaatselijke gemeente, maar aan heel de kerk, terwijl de ouderling en de diaken zijn verbonden aan de plaatselijke gemeente, en daarmee is hun ambt te kenschetsen als een gemeenteambt. Is het tegenover-karakter van het ambt essentieel voor het geordineerde ambt? In de eredienst treedt de predikant op in Gods naam en representeert Christus, maar de ouderling representeert in de eerste plaats de gemeente. Het persoonlijk aspect van de ambtsuitoefening mag zijn plaats hebben, maar moet wel altijd zijn ingebed in het collegiale en communale aspect.

Ambt als episkopè

Als kennen wij geen bisschoppelijk systeem, uiteraard kent de PKN wel vormen van *episkopè*. Het opzicht is toevertrouwd aan predikanten en ouderlingen, er is een regionaal college van opzicht en kerkvisitatie. De gemeente is geroepen te blijven in de weg van het belijden van de kerk. Het opzicht, gegrond in de barmhartigheid van Jezus Christus, geschiedt tot eer van God, tot bewaring van de gemeente en tot behoud van hen die dwalen (artikel XII,1 van de kerkorde). Een van de struikelblokken op de zoektocht naar zichtbare eenheid van de kerken is het bisschopsambt. BEM heeft alle kerken gevraagd zich hierop te bezinnen. Het rapport geeft aan, dat de kerken van de Reformatie meestal geen bisschopsambt hebben, maar wel de inhoud hiervan (*episkopè*) hebben bewaard. Aan die kerken vroeg BEM zich te bezinnen op de vernieuwing van hun eigen vormen van *episkopè* en daarbij open te staan voor het waarheidselement, dat in andere tradities aanwezig is. Aan kerken met een episcopale traditie werd de vraag gesteld of men het apostolisch gehalte van het geordineerde ambt, zoals dat in niet-bisschoppelijke kerken functioneert en de daar bestaande vormen van *episkopè* kon erkennen.⁴¹ Waarom kent de PKN geen bisschoppen? Vanaf het begin van de kerk heeft dit ambt bestaan om de eenheid van de kerk te symboliseren. In de oude kerk gold het inzicht van Ignatius, die in zijn brief aan Smyrna stelde: "Waar de bisschop verschijnt moet het volk zijn, zoals waar Christus is de katholieke kerk aanwezig is" [Klijn 1966,109]. Maar in de loop van de tijd werd de Ignatiaanse bisschop vervangen door het monarchisch episcopaat en ten tijde van de Reformatie leek het wel of de katholieke kerk was waar de bisschop was. Was het episcopaat op de stoel van Christus gaan zitten? De reformatoren namen het op voor Christus als Hoofd van de kerk en dat inzicht vinden we terug in elk van de drie Formulieren van Enigheid [Zwanepol 2004,84,86; 184; 195]. De Nederlandse Geloofsbelijdenis noemt in artikel 31 Jezus Christus de enige, algemene Bisschop en het enige Hoofd van de kerk [Zwanepol 186]. Gezien deze voorgeschiedenis ligt voor protestanten in Nederland de gedachte aan een episcopaal element in de kerkregering dus niet voor de hand, - laat staan een bisschop. Maar vanuit de oecumenische gedachte moet discussie moet wel gevoerd worden en dat gebeurt ook. Na BEM waren de gereformeerden al zover, dat hun synode opdracht gaf een rapport uit te brengen over het bisschoppelijk ambt.⁴² Dat rapport is er inderdaad gekomen, maar er is tot nu toe niets mee gedaan. Toch gaan er stemmen op van protestantse theologen, die een episcopaal element in de presbyteriaal-synodale ambtsstructuren bepleiten, of zelf adviseren een bisschoppelijk ambt te introduceren [Gosker 1989; Van der Borgt

⁴¹ "Churches which have preserved the episcopal succession are asked to recognize both the apostolic content of the ordained ministry which exists in churches which have not maintained such succession and also the existence in these churches of a ministry of *episkopè* in various forms" (LA 53).

⁴² De Generale Synode van Dokkum 1983 had de oorspronkelijke opdracht voor dit rapport vlak na de vergadering in Lima verstrekt. Pas in 1993 gaf de Generale Synode van Aalten (1993) van de GKN de opdracht opnieuw en zo werd het rapport onder verantwoordelijkheid van de gereformeerde Deputaten Oecumene geschreven. Het rapport stelt vast, dat een hiërarchisch bisschopsambt vanuit onze traditie eigenlijk ondenkbaar is en vraagt zich af of het niet mogelijk zou zijn een "oecumenisch uitdagender vormgeving van de *episkopè* te vinden zonder weer bisschoppen in te stellen". Het rapport is aangeboden aan de Generale Synode van Haren 1995.

2000; Kronenburg 2003; De Reuver 2004]. Van rooms-katholieke zijde wordt de discussie eveneens gevoerd. Hoewel die kerk erkent, dat er ook in andere kerken elementen van waarheid en heiliging te vinden zijn⁴³, wordt er nog steeds aan vastgehouden, dat de eigen ambten geldig zijn en dat het ambt van anderen een tekort in de ordinatie [een ‘defectus ordinis’, Unitatis Redintegratio 22] vertoont. Het is de vraag is waarom gaat Rome uitgaat van het eigen gelijk en de bewijslast bij anderen legt. De rooms-katholieke oecumenicus Anton Houtepen heeft er voor gepleit die asymmetrie te erkennen en de bewijslast om te keren [Houtepen 1994]. In de protestantse traditie is ook vroeger wel gepleit voor het opnemen van een episcopaal element in de kerkregering, vaak op pragmatische en praktische gronden. Maar BEM vraagt meer. Omdat grote christelijke tradities zoals rooms-katholieken en oosters-orthodoxen grote waarde hechten aan de opeenvolging van bisschoppen in een apostolische successie, vraagt BEM vraagt van niet-episcopale kerken de waarde van het bisschoppelijk ambt te heroverwegen om zo de eenheid te bevorderen, die wij in gehoorzaamheid aan Christus zoeken. De vraag is nu hoever wij daarin willen gaan. Ik zeg: juist vanuit de gehoorzaamheid aan Christus zouden we zo ver mogelijk moeten willen gaan, maar dan moet van de kant van die zo aan apostolische traditie hechten ook worden aanvaard, dat het geordineerd ambt in de *Reformata*, hoewel losgemaakt van de apostolische successie, verbonden blijft met de apostolische traditie.⁴⁴ Betekent het invoeren van een episcopaal element altijd hiërarchie? Mijns inziens niet. Artikel VI van de kerkorde begint met een bepaling, die de ‘gouden regel’ van het gereformeerde kerkrecht wordt genoemd. Volgens die regel is de leiding van de kerk toevertrouwd aan de ambtelijke vergaderingen (kerkenraad, classis en synode). Zij nemen de besluiten om te voorkomen, dat sommigen op bepaalde posten kans zouden krijgen over anderen te heersen. Het ene ambt mag niet heersen over het andere ambt, de ene ambtsdrager niet over de andere ambtsdrager en de ene gemeente niet over de andere gemeente. Sluit deze grondregel een episcopaal element in de presbyteriaal-synodale kerkstructuur uit? Niet noodzakelijk, mits de taakstellingen duidelijk zijn. Er is

⁴³Vaticanium II heeft in Lumen Gentium 8 gesteld, dat er ook buiten de rooms-katholieke kerk meerdere bestanddelen van heiliging en waarheid te vinden zijn in kerken en in kerkelijke gemeenschappen met wie deze kerk nog niet in volledige communio is. “Haec Ecclesia (...) subsistit in Ecclesia Catholica, a successore Petri et Episcopis in eius communione gubernata, licet extra eius campaginem elementa plura sanctificationis et veritatis inveniantur [Denzinger/Hüniger, 4119]. Maar de interpretatie van hen die uit de formule ‘subsistit in’ de stelling zouden willen afleiden, dat de éne Kerk van Christus ook zou kunnen bestaan in niet-katholieke kerken en kerkelijke gemeenschappen gaat in tegen de authentieke betekenis van Lumen Gentium [Dominus Iesus, 2002, noot 56].

⁴⁴ This apostolic tradition continues through history and links the Church to its origins in Christ and in the college of the apostles. Within this apostolic tradition is an apostolic succession of the ministry which serves the continuity of the Church in its life in Christ and its faithfulness to the words and acts of Jesus transmitted by the apostles. The ministers appointed by the apostles, and then the episkopoi of the churches, were the first guardians of this transmission of the apostolic tradition; they testified to the apostolic succession of the ministry which was continued through the bishops of the early Church in collegial communion with the presbyters and deacons with, in the Christian community. A distinction should be made therefore, between the apostolic tradition of the whole Church and the succession of the apostolic ministre (LA 34 commentaar).

onvoldoende reden om aan te nemen, dat een episcopaal element onverenigbaar zou zijn met het calvinistisch erfgoed en de Schrift verbiedt het evenmin. De reformatoren maakten bezwaar tegen bisschoppelijk machtsmisbruik, maar ze waren niet tegen elk bisschoppelijk ambt als zodanig. De meeste lutheranen hebben bisschoppen en in verschillende Europese landen is het bisschopsambt ook bij calvinisten blijven bestaan.⁴⁵ In democratisch opzicht is er niets op tegen, zolang de bekwaamheden getoetst, de bevoegdheden gewaarborgd en de ambtstermijnen bepaald zijn. De mogelijkheid tot machtsmisbruik ligt namelijk in elk systeem op de loer en beperkt zich niet tot het episcopale systeem. De PKN kent geen superintendenten. Kerkvisitatie is een vorm van episkopè, maar kerkvisitatoren hebben geen bisschoppelijke bevoegdheden. Episkopè opvoeren door het uitbreiden van deze bevoegdheden lijkt mij niet de oplossing, noch voor het oplossen van het oecumenisch probleem, noch voor het welbevinden van de kerk.

Een tekort bij de Romana

In de PKN kennen wij geen apostolische successie, is het ambt geen sacrament en staan alle ambten en diensten open voor vrouwen en mannen, al of niet gehuwd en ongeacht seksuele geaardheid. Om deze en andere redenen kan Rome tot nu toe ons ambt niet erkennen, ook niet partieel. Vanuit de overtuiging, dat er geen doorslaggevende bijbelse argumenten zijn om vrouwen, gehuwden of homoseksuelen uit het ambt te weren, laat de PKN hier duidelijk haar katholiciteit zien, waar Rome die mist. In die zin zou ik bij de *Romana* willen spreken van een gemankeerd ambt, een defectus ordinis, dat protestanten er overigens niet toe brengt het ambt van de *Romana* niet te erkennen. Tegelijk is het zo, dat er ook in de PKN gemeenten zijn met een kerkenraad die enkel uit heteromannen bestaat. Onder het predikanten-corps zijn vrouwen ver in de minderheid en in de meerdere vergaderingen zijn verhoudingsgewijs nog minder vrouwen vertegenwoordigd. Vanuit het oogpunt van katholiciteit – als evenwichtige deelname van allen – is dit geen goede balans. In de *Romana* is de kwestie van de vrouw in het ambt sinds 1994 officieel geen onderwerp van discussie meer. Omdat ze geen man is kan ze Christus niet representeren en al helemaal niet op sacramentele wijze. Is juist het sacramentele het springende punt? Of zou ik mogen stellen dat protestanten in dit opzicht katholieker zijn dan katholieken?

⁴⁵ Polen, Hongarije, Roemenië, Tsjechië, Oekraïne en Schotland kennen een calvinistisch bisschopsambt.

Litteratuur

- Baptism, Eucharist and Ministry* [World Council of Churches, Faith and Order Paper 111], Geneva (1982), 1986¹⁹. *Doop, Eucharistie en Ambt* [Verklaringen van de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken, Lima, Peru, januari 1982], Amersfoort 1982.
- Baptism, Eucharist and Ministry 1982-1990. Report on the Process and Responses*, WCC Faith and Order Paper 149, Geneva 1990.
- Barnard, W./ G.W. Oberman, *De katholiciteit der kerk*, Den Haag 1959.
- Beinert, W., 'Katholizität, katholisch', in: H. Krüger/W. Löser/ W. Müller-Romheld (ed.), *Ökumenelexicon. Kirchen. Religionen. Bewegungen*, Frankfurt am Main 1987², 626-627.
- Borgh, E.A.J.G. van der, *Het ambt her-dacht. De gereformeerde ambts-theologie in het licht van het rapport Baptism, Eucharist and ministry (Lima, 1982) van de theologische commissie Faith and Order van de Wereldraad van Kerken*, Zoetermeer 2000.
- Brom, L.J., 'Bij bijbel en belijdenis betrokken: geloven. Een terreinverkenning', in: M. Barnard / L.J. van der Brom / F. de Lange (ed.), *Protestants geloven. Bij bijbel en belijdenis betrokken*, Zoetermeer 2004².
- Chakko S. / K. Bliss, *Mann und Frau. Eine Studie über die Mann-Frau-Beziehung. Eine Anregung zum Gespräch* [Ins Deutsch übertragen von Ludwig Horlbog], Frankfurt am Main/Butzbach z.j. [1953?].
- Constitution and Rules of the World Council of Churches* [as amended by the 9th Assembly, Porto Alegre, Brazil, February 2006].
- Denzinger H. / P. Hünermann, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen. Verbessert, erweitert, ins Deutsch übertragen und unter mMitarbeit von Helmut Hoping herausgegeben von Peter Hünermann*, Freiburg im Breisgau/Basel/Rom/Wien 1991³⁷.
- Dienstboek - een proeve. Deel I. Schrift - maaltijd - gebed*, Zoetermeer 2004.
Dienstboek - een proeve. Deel II. Leven - zegen - gemeenschap, Zoetermeer 2004.
- Dingemans, G.D.J., 'Congregationalisme, een begaanbare weg?', in: B. Louwerse (ed.), *Van top tot teen. Een drietal lezingen over congregationalisme en ambt*, Velp 1996, 9-13.
- 'Dominus Iesus. Over het uniek karakter en de heilbrengende universaliteit van Jezus Christus en de Kerk', in: *Een twee een. Kerkelijke Documentatie*, 28 (2000) 5,3-19.
- Gerritsen, J.M., *Het apostolisch ambt*, Amsterdam 1953.
- Gespreksnotitie over het ambt in de oecumenische discussie* [van de Beraadsgroep Geloof en Kerkelijke Gemeenschap van de Raad van Kerken in Nederland], intern rapport februari 2005.
- Goedhart, H., *Een vrouw op de kansel?*, Woerden 1966.
- God's Reign and Our Unity The Report of the Anglican-Reformed International Commission 1981-1984*, London/Edinburgh 1984.
- Gosker, M., 'Gereformeerden nogal stil. Over het ontwerp van een nieuwe kerkorde', in: *Centraal Weekblad* 41 (1993) 15.
- Gosker, M., 'Enige gedachten over het kerkelijk ambt', in: *Praktische Theologie* 22 (1995) 1,21-36.

- Gosker, M., 'Ambt als Christusrepresentatie', in: M. Brinkman / A. Houtepen (ed.), *Geen kerk zonder bisschop?*, Utrecht 1997,130-145.
- Gosker, M., 'Bevestiging van ambtsdragers', in: P. Oskamp / N.A. Schuman, *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk*, Zoetermeer 1998,303-315.
- Gosker, M., *Het ambt in de oecumenische discussie, de betekenis van de Lima-Ambtstekst voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SoW-Kerken*, Delft 2000.
- Gosker, M., 'Als het ambt verbleekt ziet de kerk wit', in: *Michsjol* 10 (2001) 3,67-73.
- Graafland, C., *Gedachten over het ambt*, Zoetermeer 1999.
- Het ambt in de oecumenische discussie* [Reactie van het moderamen van de Protestantse Kerk in Nederland op de gespreksnotitie (februari 2005) van de Raad van Kerken: Het ambt in de oecumenische discussie], intern rapport oktober 2006.
- Het kerkelijk ambt*. Rapport van een commissie onder voorzitterschap van A.A. van Ruler, uitgebracht 8 oktober 1965 aan de Raad voor de zaken van Kerk en Theologie van de Nederlandse Hervormde Kerk.
- Haitjema, T.L., *Hoog-kerkelijk protestantisme*, Wageningen 1923.
- Harinck, G./W. Berkelaar/A. Vos/L. Winkeler (ed.), *Christelijke Encyclopedie* (drie banden), Kampen 2005
- Heuvel, P. van den, Bespreking van de bundel Sola Gratia, A. v.d. Beek/W.N. van Laar (ed.), in: *Kerk en Theologie* 58 (2007) 1,86-87.
- Houtepen, A. 'The Catholicity of the Church. A Matrix of Faith and Life in view of God's Final Kingdom', in: T. Noble / I. Noble / M.E. Brinkman / J. Hilberath, *Charting Churches in a Changing Europe. Charta Oecumenica and the Process of Ecumenical Encounter*, Amsterdam/New York 2006.
- Houtepen, A.W.J. *Een asymmetrische dialoog. Historische kanttekeningen bij de onderlinge erkenning van de kerkelijke ambten* [Utrechtse Theologische Reeks 22], Utrecht 1994.
- Hünemann, P. / A. Biesinger / M. Heimbach-Steins / A. Jensen (ed.), *Ein Amt für Frauen in der Kirche. Ein frauengerechtes Amt?*, Ostfildern 1997.
- Kerk in perspectief* [Rapport van de Commissie Gemeentestructuur ingesteld door Generale Deputaten voor de Evangelisatie van de Gereformeerde Kerken in Nedeland, aangeboden aan de Generale Synode van Sneek 1969. Voorzitter van de commissie was L. Zwanenburg], z.p., 1971⁵.
- Kerk in zuiver perspectief?* [Rapport van de commissie gemeentestructuur ingesteld door Generale Deputaten voor de Evangelisatie van de Gereformeerde Kerken in Nederland, aangeboden aan de Synode van Dordrecht 1971. Voorzitter van de commissie was L. Zwanenburg], z.p. 1971².
- Kerkorde en ordinanties van de Protestantse Kerk in Nederland inclusief de overgangsbepalingen*, Zoetermeer 2003.
- Klijn, A.F.J., *Apostolische vaders I. Ignatius en Polycarpus*, Baarn 1966.
- Kronenburg, J., *Episcopus Oecumenicus. Bouwstenen voor een theologie van het bisschopsambt in een verenigde reformatorische kerk*, Zoetermeer 2003.
- Lekkerkerker, A.F.N., *Oorsprong en functie van het ambt*, 's-Gravenhage 1971.

- Lim K.K., *Het spoor van de vrouw in het ambt. Een historische studie naar de openstelling van het ambt voor de vrouw in de Evangelisch-Lutherse Kerk van het Koninkrijk der Nederlanden, de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen 2001.
- Loos J./ J.N. Bakhuizen van den Brink, *Hervorming en Catholiciteit. Een verklaring*, Rotterdam 1950.
- Oud-Katholieke Kerk van Nederland, *Amt in de branding. Herderlijke Brief van de bisschoppen van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland bij het besluit tot het openstellen van het ambt voor vrouwen*, Amersfoort 1999.
- Post, H.A., *De kerkelijk werker en het ambt*, Kampen 2006.
- Postma-Gosker, M., 'Gaat het de kant van de bisschop uit?', in: *In de Waagschaal nieuwe jaargang* 18 (1989), 168-173.
- Raming, I. / G. Jansen / I. Müller / M. Neuendorff (ed.), *Zur Priesterin berufen. Gott sieht nicht auf das Geschlecht. Zeugnisse römisch-katholischer Frauen*, Thaur/Wien/München 1998.
- Raming, I., *Priesteramt der Frau. Geschenk Gottes für eine erneuerte Kirche. Erweiterte Neuauflage von "Der Ausschluss der Frau vom priesterlichen Amt" (1973) mit ausführlicher Bibliographie (1974-2001)*, Münster/Hamburg/London 2002.
- Rapport over de plaats van de vrouw in de dienst van de kerk.*[Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Middelburg] 1965.
- Reininger, D., *Diakonat der Frau in der einen Kirche. Diskussionen, Entscheidungen und pastoral-praktische Erfahrungen in der christlichen Ökumene und ihr Beitrag zur römisch-katholischen Diskussion. Mit einem Geleitwort von Bischof Karl Lehmann*, Ostfildern 1999.
- Thurian, M. *Churches respond to BEM Official responses to the "Baptism, Eucharist and Ministry" text* [Faith and order Paper 137. Volume IV], Geneva 1987.
- 'Ut unum sint. Over de verplichting tot oecumene', in: *Een twee een* 23 (1995) 6/7, 3-45.
- Wat is er aan de hand met het ambt? Studierapport over het ambt, aangeboden door de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk krachtens besluit van haar vergadering van 18 februari 1969*, [H. Berkhof], 's-Gravenhage 1971².
- Wentzel, B., *De Heilige Geest, de kerk en de laatste dingen. De kerk als het saamhorige volk Gods* [Dogmatiek deel 4b], Kampen 1998.
- Wijngaards, H., *Vrouwen tot diaken gewijd. Historische feiten en actueel debat*, Heeswijk 2006.

Lijst van afkortingen

CW	Centraal Weekblad
BEM	Baptism, Eucharist Ministry
DB	Dienstboek
GKN	Gereformeerde kerken in Nederland
HC	Heidelberse Catechismus
NGB	Nederlandse Geloofsbelijdenis
NHK	Nederlandse Hervormde Kerk
KO	Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland
PKN	Protestantse Kerk in Nederland

- [Home](#)
- [Abonnement](#)
- [Losse nummers](#)
- [Contact](#)
- [Adreswijziging](#)
- [inhoudsopgave / archief](#)
- [Zoeken](#)
- [Lezers reacties](#)
- [Colofon](#)

nr5 • 2008 • Katholiciteit en ambt

- -
- juni 2008 (22e jaargang nr.5)*

Katholiciteit en ambt

dr. P. van den Heuvel

In de bundel 'Ook wij zijn katholiek' komt ook het ambt ter sprake. Dat is geen wonder, want het ambt is in de vroeg-christelijke kerk een van de drie pijlers waarop het gebouw van de kerk rust: de canon (de Schrift), de regula fidei (de regel van het geloof; wij zouden zeggen: de belijdenis) en het ambt.

In de Nederlandse Hervormde Kerk was in 1969 de bezinning op het ambt uitgelopen op een vraagteken. Toen verscheen het rapport: *Wat is er aan de hand met het ambt?* Een bezinning van tientallen jaren had geen eenduidige ambtsvisie opgeleverd. In 1982 werd in Lima door de Wereldraad van Kerken het rapport *Doop, eucharistie en ambt* vastgesteld, dat tot op de dag van vandaag een grote rol speelt in de kerkelijke discussie. Deze tekst was het resultaat van 50 jaar oecumenisch overleg van de protestantse kerken met vertegenwoordigers van de Oosters-Orthodoxe kerken en de Rooms-Katholieke Kerk. Lima ziet het drievoudig ambt van bisschop, presbyter en diaken als het algemeen aanvaarde patroon van de kerk van de eerste eeuwen en vraagt aan de kerken te overwegen om dat patroon alsnog te aanvaarden. Voor alle duidelijkheid: bij presbyters moeten we niet denken aan onze ouderlingen, die komen in het hele verhaal niet voor. Met de presbyters doelt het Lima-rapport op de plaatselijke voorgangers, dus de priesters of predikanten die met handoplegging in het ambt worden bevestigd (geordineerd). Deze geordineerde ambtsdragers zijn vertegenwoordigers van Jezus Christus, die als herauten en

gezanten zijn boodschap van verzoening verkondigen tegenover de gemeenschap. Door de verkondiging en sacramentsbediening vormt dit ambt het centrum voor de eenheid van het leven en getuigenis van de plaatselijke geloofsgemeenschap.

Twee lijnen

Margriet Gosker, predikant van de protestantse gemeente in Venlo, stelt in haar bijdrage aan de bundel vast dat er binnen de Protestantse Kerk in Nederland grote verschillen zijn in de visie op het ambt.

Aan de ene kant heerst er een nuchtere praktisch-functionele taakopvatting, waarbij het woord 'ambt' soms opzettelijk wordt vermeden – zo bang is men voor een arrogante invulling van het ambt. Men vindt dat alles zo goed en efficiënt mogelijk geregeld moet worden, maar ziet in principe geen verschil met andere maatschappelijke organisaties. Dan zijn ambtsdragers mensen die hun steentje bijdragen om het kerkelijk bedrijf gaande te houden. Woorden die van oudsher bij het ambt horen, zoals 'roeping van Godswege' en 'zending in Christus' naam' worden liever vermeden. Het ambt als Christusrepresentatie vindt men te zwaar aangezet. Gemeenteleden die best een taak willen vervullen, schrikken terug voor het ambt als ze geconfronteerd worden met de vraag naar hun roeping.

Daartegenover pleit mev. Gosker ervoor belangrijke aspecten van het ambt die in de belijdenis, de bevestigingsformulieren en de kerkorde bewaard zijn gebleven serieus te blijven nemen en opnieuw te doordenken. Zij betreurt de verschraling van het ambtsbesef: 'als het ambt verbleekt ziet de kerk wit'. Wie zijn uitgangspunt neemt in de katholiciteit van het ambt in oecumenisch perspectief, verstaat het ambt allereerst als dienst aan Gods Woord in continuïteit met het apostolisch getuigenis. Ze is van mening dat de bezinning verlost moet worden van het puur functioneel-organisatorisch perspectief dat in de mode is (het ambt als klus die geklaard moet worden) en dat de bezinning weer geplaatst moet worden in het licht van roeping en zending, van katholiciteit en apostoliciteit.

Instemming

Ik wil graag voorop zetten dat deze insteek mijn hartelijke instemming heeft. Vroeger leek het ambt soms een erebaantje en was het gevaar van ambtshoogheid en ambtelijk machtsmisbruik niet denkbeeldig. Er zijn nog altijd predikanten die geen tegenspraak dulden of ambtsdragers die menen de wijsheid (alleen) in pacht te hebben. Het ambt is 'dienst' en dat moet ons bescheiden en nederig houden.

Maar dat mag niet in mindering worden gebracht op wezenlijke noties van roeping en zending. In een ambt vertegenwoordigen we een overheidsinstantie of gezagsinstantie die ons in dienst heeft genomen. Wie in het kerkelijk ambt staat komt niet voor zichzelf, maar weet zich gezonden door de Koning van de kerk: wie u ontvangt, ontvangt Mij en die Mij gezonden heeft. Dat verleent geestelijk gezag, niet zozeer aan de persoon van de ambtsdrager maar aan het woord dat hij of zij brengt. 'Alsof God door onze mond u vermaande; in naam van Christus vragen wij u: laat u met God verzoenen' (2 Kor. 5). Als ambtsdrager zijn we soms zelf verlegen met de boodschap. Die snijdt ook diep in ons eigen vlees. De wet die we anderen voorhouden, veroordeelt onszelf. De genade die we anderen verkondigen, mag onze eigen ziel vertroosten. We staan als ambtsdragers niet boven en buiten de gemeente, in die zin is er geen 'geestelijke stand'. Maar er blijft iets aanwezig van de representatie van Christus die door onze dienst de gemeente wil bouwen en bewaren bij het Evangelie. Dat tilt het ambt uit boven de taak om 'de zaak draaiende te houden', 'de tent te runnen' of 'de klandizie weer op peil te brengen'.

Mevr. Gosker brengt in dat verband nog andere waardevolle aspecten naar voren, waarop ik in dit bestek niet verder kan ingaan. Ik denk aan wat ze zegt over het ambt als charisma. Daarin gaat het niet om de predikant als charismatische figuur met persoonlijke uitstraling, maar om het charisma, de gave die de Heilige Geest schenkt. En over het ambt als dienst aan de wereld: het ambt heeft een dimensie van katholiciteit 'want het evangelie is bestemd voor alle mensen over heel de wereld in alle tijden en voor alle volken en rassen'. Ook de roeping om de eenheid te zoeken en te bewaren staat in dat perspectief: 'opdat zij allen één zijn'. De katholieke-oecumenische visie op het ambt bewaart waardevolle bijbelse elementen.

Vragen

Toch zijn er ook vragen te stellen bij de driedeling van bisschop, presbyter en diaken, zoals die door Lima wordt gehanteerd en door velen als uitgangspunt wordt genomen. Ik laat de bisschop – waar Kronenburg in het interview opnieuw voor pleit - nu rusten, daarop ben ik al eerder ingegaan naar aanleiding van de bijdrage van H. de Leede in Kontekstueel (juli / oktober 2007). Deze keer stel ik de vraag wat dit uitgangspunt betekent voor de positie van de kerkenraden in de protestantse kerken.

Opvallend is allereerst dat er – op basis van de Lima teksten – een nadrukkelijk onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds de predikanten en anderzijds de ouderlingen en diakenen. In deze visie staan eigenlijk alleen de predikanten in het geordineerde ambt: zij worden in hun eerste gemeente *met handoplegging* in het ambt bevestigd. Het ambt van dienaar des Woords is het eigenlijke ambt. Daarnaast zijn er de ouderlingen en diakenen die een soort hulp-ambt bekleden. Men wijst op het klassieke bevestigingsformulier waarin ze vergeleken worden met de Levieten die 'als medehelpers' aan de priesters waren toegevoegd. Zij werden niet met handoplegging in het ambt bevestigd. Dat volgens de kerkorde van de Protestantse Kerk tegenwoordig ook de ouderlingen en diakenen met handoplegging bevestigd *kunnen* worden, wordt als een bedrijfsongeval beschouwd. Ik heb er moeite mee dat in de huidige discussie het onderscheid tussen de predikanten enerzijds en de ouderlingen en diakenen anderzijds verder wordt aangescherpt. Het is waar dat er in de gereformeerde traditie altijd een zekere rangorde in de drie ambten is geweest. Maar principieel golden ze alle drie voluit als ambtsdragers, die bij de bevestiging op dezelfde vragen antwoord moesten geven. Jarenlang is er voor geijverd om aan de ouderlingen en diakenen in de kerk een volwaardige plaats te geven; met schaamte werd geconstateerd dat we veel te lang een 'dominees-kerk' waren

gebleven. En wat gebeurt er nu? Nu maken we plotseling een zwaai van 180 graden en wordt alleen het ambt van predikant gezien als een ambt dat volwaardig kan meetellen in de oecumenische discussie en worden de andere ambtsdragers weer naar het tweede plan geschoven.

Drie argumenten

Voor deze tweedeling worden drie argumenten aangevoerd: allereerst dat men in tal van andere tradities de ouderling niet kent; vervolgens dat alleen de predikanten met handoplegging (moeten) worden bevestigd en dat zij dus alleen als geordeneerde ambtsdragers kunnen gelden; in de derde plaats dat de predikant een ambt draagt in de (landelijke) kerk als geheel en dat de andere ambten aan de plaatselijke gemeente gebonden zijn.

* Het eerste argument, dat andere tradities de ouderling niet kennen, kan niet doorslaggevend zijn. De bijzondere positie van de ouderling is nu juist de specifiek gereformeerd-katholieke bijdrage aan de discussie over het ambt! Er zijn goede gronden (ook bijbelse argumenten) om de oudsten of ouderlingen te erkennen als volwaardige ambtsdragers.

* Wat betreft de handoplegging: in de Rooms-Katholieke Kerk heeft de ordinatie (de priesterwijding) een sacramentele lading. Mevr. Gosker wijst er terecht op dat deze ordinatie niet helemaal op één lijn kan worden gezet met de handoplegging in onze kerken. Ze omschrijft de ordinatie onder aanroeping van de heilige Geest als roeping, sacramenteel teken, erkenning van ambtsgevaren en toewijding. Als de kerkorde van de Protestantse Kerk nu ook voor ouderlingen en diakenen bevestiging met handoplegging mogelijk maakt is dat geen bedrijfsongeval! Daarmee wordt juist recht gedaan aan de visie van Bucer, die in één zelfde ordinatie (bevestigingsliturgie) met handoplegging heeft voorzien, voor bisschoppen, presbyters en diakenen.

* Tenslotte: ook op het argument dat de predikant een spilfunctie vervult omdat hij of zij de verbindende schakel vormt tussen de gemeente en de kerk, valt het nodige af te dingen. Ik bestrijd de stelling dat de predikant niet aan een gemeente maar aan de kerk is gebonden. Het is waar: de *toelating* tot het ambt van predikant geschiedt door de kerk als geheel (in het colloquium), terwijl bij de weg naar de andere ambten een plaatselijke aangelegenheid is. Maar men wordt bevestigd als predikant van de plaatselijke gemeente en heeft daarbuiten geen enkele directe bevoegdheid (ord. 3-9-2). Ouderlingen en diakenen nemen samen met de predikanten voluit hun plaats in in de meerdere vergaderingen van de kerk: de generale synode bestaat in meerderheid uit niet-predikanten. Ze participeren in alle bovenplaatselijke en landelijke taken van de kerk (visitatie, opzicht enz.). Het enige verschil is dat predikanten op verzoek ook elders een taak kunnen vervullen in de eredienst.

Het onderscheid tussen de predikanten en de andere ambtsdragers wordt dan als volgt uitgewerkt: de predikant draagt het ambt omdat hij of zij 'in persona' Christus representeert. Ouderlingen en diakenen bekleden hulpambten, waarin zij de gemeente representeren.

Vertegenwoordigers van de gemeente

Juist met dit laatste heb ik grote moeite, dat men de ouderlingen en diakenen ziet als vertegenwoordigers van de gemeente. Ik voorzie dat daardoor een nieuwe tweedeling in de kerkenraad ontstaat die het proces van functionalisering (waartegen men zich terecht verzet) juist in de hand zal werken. De predikant wordt dan de geestelijke leider van de gemeente, terwijl de anderen in hun hulp-ambt hun bestuurlijke taken moeten uitoefenen. Ongewild en onbedoeld keren we terug naar de besturenkerk waaronder we 150 jaar geleden hebben. Ik heb het als altijd als een uiterst principiële zaak beschouwd dat de ouderlingen en diakenen, hoewel ze gekozen waren door de gemeente, zich niet gedroegen als representanten van de gemeente (als volksvertegenwoordigers, die hun oren moeten laten hangen naar hun kiezers), maar voluit als ambtsdragers die zich in dienst wisten te staan van Christus zelf. Alleen zo kunnen zij geestelijk leiding geven aan de gemeente! Op deze wijze komen predikanten en ouderlingen/diakenen niet tegenover elkaar te staan, maar behoren ze samen op geestelijke wijze leiding te geven aan de gemeente.

Van Ruler heeft in 1961 geschreven: door het situeren van de ouderlingen en diakenen als 'het lekenelement' of 'de vertegenwoordiging van de gemeente' wordt de presbyteriaal-synodale grondgedachte niet alleen totaal verminkt maar ook totaal opgeheven. Dat zijn krasse woorden, die we nog eens goed moeten overwegen, voordat we stappen in deze richting ondernemen.

Samenvattend: ik ben er dankbaar voor dat de aandacht voor de katholiciteit de geestelijke betekenis van het ambt onderstreept: als dienst aan Christus en zo als dienst aan de wereld. Ook dat daardoor de roeping van het ambt om teken en instrument van de eenheid te zijn wordt geaccentueerd. Maar juist omdat dit alles van zo grote betekenis is voor de kerk, pleit ik ervoor deze verantwoordelijkheden niet te reserveren voor de predikant, maar ze voor te houden aan de kerkenraad als geheel en aan alle ambtsdragers afzonderlijk.